

Lille sten på rejse

Af Pernille Foss, , videnskabelig assistent, forhistorisk arkæologi, Københavns Universitet

I 2007 blev en sten under stor højtidelighed båret ind og lagt under alteret i Stiklestad kirke. Det var angiveligt den sten som Olav den Hellige, Norges nationalhelgen, lænede sig op ad i dødsøjeblikket. Legenderne om Olav er mere myte end virkelighed, og stenens betydning som helgenlevn er udelukkende baseret på den konstruerede historie, der udspilles omkring stenen. Hvorledes kan en almindelig, ubearbejdet sten få en betydning, der er helt på højde med den store runesten i Jelling, og hvordan skabes disse nationale klenodier?

Dette er historien om to sten. Den ene er den særdeles kendte store runesten ved Jelling kirke, den anden en mindre kendt men ikke mindre interessant sten, der nu ligger under alteret i Stiklestad kirke, ca. 80 km nordøst for Trondheim. De to sten repræsenterer et område indenfor arkæologi som fascinerer mig: genstandenes sociale og kulturelle biografi. Alle genstande har en historie – de produceres, handles og anvendes, og gennem kontakten med hændelser og mennesker passerer de gennem flere “liv”. De fleste genstandes liv ender med kassering og nedbrydelse, men en del får en genfødsel som en del af det arkæologiske materiale. Eksempelvis kan en runestens livscyklus beskrives som en geologisk ”dannelsehistorie”, en udvælgelse og produktion, et budskab til samtiden, en “genopdagelse” og relokering til en anden kontekst og endelig – for de fleste af dem – accessering i et museum og dermed et nyt budskab og fortælling til nutiden. En runesten har dermed en livshistorie, der skabes af hændelser i tiden og rummet omkring den, en kulturel biografi, som kan kortlægges fra fødsel til død. Cornelius Holtorf (1998:34) beskriver det meget rammende, om end i en lidt anden forbindelse: “Af og til virker det som om megalitterne er afgået ved døden. Efter en komplet obduktion, fremstår deres kroppe som mumificerede og udstilles til publikum, mens datoerne i deres liv publiceres i en dødsannonce”.

Obduktion, dødsannonce og udstilling. Betraget på denne måde får genstandene ikke bare deres eget (forgangne) liv, men også næsten en personlighed. De har ikke alene en kulturel biografi, de får også en social værdi. Dette gælder i særlig grad stenmonumenter, som på grund af deres bestandighed og uforanderlighed i særlig grad taler til folks for-

nemmelse af kontinuitet og historisk tilhørsforhold. Historien der fortælles på dem, har navngivne personer, steder og hændelser som styrker opfattelsen af at (for)historien er en ubrudt kæde af begivenheder, og dermed har forbindelse til nuiden, også selvom runesten kan flyttes og ofte er blevet det. Desuden bliver en god historie altid bedre af, at man kender personers navne og handlinger.

Stenen som person

Opfattelsen af at en sten har en personlighed kan række langt ud over dens oprindelige betydning, og for nutiden give den en personlig, politisk og national identitet, som den oprindeligt ikke var tiltænkt. Dette illustreres af en af de piktiske billedsten fra omkring år 800, som står på museet i Edinburgh. Den nederste tredjedel af stenen mangler, og den manglende del blev for nogle år siden fundet under en udgravning i det område, hvor den oprindeligt har stået, i Hilton of Cadboll, en kystby ca. 50 km nord for Inverness. Det har rejst en sand debat om, hvorvidt den nederste tredjedel skal forblive i Hilton of Cadboll eller, som det er den normale procedure, genforenes med den resterende billedsten i Edinburgh. De lokale beboere insisterer på, at fragmentet skal forblive i landsbyen, og har bl.a. det argument, at stenen “er født her”, og ganske som de lokale beboere “hører til i landsbyen, den er Hilton” (Jones 2005: 45). Mere personligt kan det næsten ikke blive. Det leder til et spørgsmål og en undren over, hvordan det kan være, at visse genstande næsten *per se* opnår karakter af nationale ikoner, mens andre – med en lige så interessant biografi – får lov at tilbringe et liv i glemsel? Dette spørgsmål har så mange facetter, at det ikke kan besvares på tre sider, men de to historier nedenfor kan måske belyse en af siderne. De to sten er valgt,

fordi der er mange lighedspunkter i deres historiske kontekst, selv om fortællingerne er forskellige.

Stenen i Stiklestad

Stenen der i dag ligger under alteret i Stiklestad kirke har ført en omtumlet tilværelse. Historien starter den 29. juli 1030. Olav Haraldsson var kristen, og havde haft kongemagten i Norge fra 1016 til 1028, hvor han blev upopulær og fordrevet af modstandere fra især Trøndelag. Olav var ikke den første kristne konge i Norge, men det var under hans regering, det på et rigs- og kirkemøde blev besluttet, at den officielle religion var kristendom. Uden tvivl har dette styrket opfattelsen af, at det var ham der så at sige kristnede Norge. I 1030 forsøgte han med en hær af støtter at vinde sin position tilbage, og på en slette ved Stiklestad i Verdalen mødte han sine modstandere i et slag. Olav blev dræbt under slaget, og straks efter begyndte historier at opstå. Ifølge Snorre blev kongens lig i hemmelighed transporteret til Nidaros og begravet i en sandbanke tæt ved elven for at forhindre, at hans fjender skulle mishandle liget. Året efter var der dog så mange rygter om helbredelser og mirakler, at man gravede kisten op igen, og da man åbnede den var der “... en herlig duft fra den...” og “... hans udseende var ikke på nogen måde forandret; han var rød i kinderne som om han netop havde sovet.” (Heimskringla, kap. 245). Næsten præcis et år efter slaget, den 4. august 1031, blev han helgenkåret og anerkendt af den romersk-katolske kirke. Liget blev derefter ført til Trondheim/Nidaros, hvor det en tid stod i en smukt udsmykket kiste, og siden blev placeret på højaltret i domkirken.

En af de andre historier der fortælles i Heimskringla er, at han under slaget ved Stiklestad fik tre hug, og at han dødeligt såret lænede sig mod en stor sten, hvor han udåndede. På dette sted blev der bygget en kirke, i første omgang sandsynligvis en trækirke, som i midten af 1100-tallet blev erstattet af en stenkirke. Stenen som kongen havde lænet sig op ad skulle ifølge traditionen være bygget ind i alteret i kirken – eller rettere alteret var bygget omkring stenen – men da man ved en restaurering i 1868 fjernede det grundmurede alter, fandt man ingen sten. I 1929 skulle kirken renoveres op til 900-året for slaget, og da man brød gulvet op, blev der fundet to sten. Af ukendte grunde fik den daværende præst arrangeret, at de begge blev placeret ved præstegården, men da han siden forlod præsteembedet, tog

han stenene med sig. I 1950-erne modtog den tidligere præst så et brev, hvori man bad ham om at returnere stenene til Stiklestad, med den begrundelse, at der jo var en sandsynlighed for, at den ene af dem var den, der angiveligt skulle have ligget under alteret. I første omgang førte det ikke til en repatriering, men i 1980-erne vides det, at den ene sten lå på Rigsantikvariatet. På den tid var en ivrig debat i gang om stenens tilhørsforhold, og det endte med, at den blev bragt til Verdal Museum i 1985. I første omgang blev den udstillet som en kuriositet, da dens forbindelse med kirken og Olav Haraldsson var usandsynlig. Men, historien fik en ny drejning i 2006, da sognerådet i Stiklestad besluttede at få stenen ført tilbage kirken, og under Olavsfesten året efter blev den under stor festivitas og højtidelighed ført ind i kirken og lagt under alteret (fig. 1).

Fig.1. Olavstenen som den ligger nu under alteret i Stiklestad kirke. Lidt uprætentiøst for et nationalt ikon og helgenlevn. Det skal tilføjes, at forfatteren efter berøring af stenen, ikke følte sig hverken helbredt eller det modsatte. Foto: Anna Beck

Det interessante i denne sammenhæng er denne stens historie. Efter alt at dømmes er det blot en sten, som man tilfældigvis er stødt på under renovering af gulvet i kirken. Muligvis har den indgået i et ældre fundament eller den har fungeret som fyld i gulvlaget. Der er hverken fysiske, historiske eller

arkæologiske belæg for, at denne sten er andet end en almindelig sten som mange andre. Det blev ganske vist efter undersøgelse af konservatorer fastslået, at den sandsynligvis er af lokal proveniens, men der er ingen spor af, at den har været indmuret i alteret. Det man troede, var mørtelrester, viste sig at være naturlige udfældninger. Ydermere udelukker dens størrelse, at den skulle have noget at gøre med legenden. På fotografiet i fig. 1 fremgår det tydeligt, at stenen ikke just er en klippeblok, og at Olav Haraldsson må have været en gnom uden historisk sidestykke, hvis han skulle have lænet sig op ad den. En detalje som de mange legender i så fald ved en *licentia poetica* undlader at nævne! Til trods for at der altså ikke kan fastslås nogen forbindelse mellem genstand, og de begivenheder den knyttes til, har denne sten i høj grad opnået en personlighed.

Jellingstenen

Selvom der formmæssigt er meget få ligheder mellem Olavstenen og Jellingstenen, kan der alligevel drages en del paralleller. Kronologisk er der kun et halvt århundrede mellem begivenhederne der udspilles omkring dem, og de personer der knyttes til dem, er navngivne. Begge omtales som konge over en samlet nation, og de forbindes begge med en vigtig politisk og ideologisk begivenhed: kristningen af en hel nation – hvad enten det er sandt eller ikke. Den store runesten i Jelling er ikke så myteomspundet som Olavstenen, og heller ikke så berejst. Og dog. I modsætning til Olavstenen står den på samme sted, hvor den omkring 965 blev placeret, og man kan således få et indtryk af dens oprindelige kontekst. Imidlertid kan man finde kopier af den i snart sagt hele verden. På Jellingprojektets hjemmeside (<http://jelling.natmus.dk>) fremgår det, at der står afstøbninger eller kopier i Paris, Rouen, San Francisco, Tokyo, Utrecht, London og Yorba Linda i Californien; i Danmark

står der kopier i Varde, Hvidovre og Viborg. Nogle af dem, så som i Paris og San Francisco, stammer fra Verdensudstillingerne, hvor de repræsenterede Danmark, andre er foræringer i forbindelse med jubilæer eller udstillinger. I London og Yorba Linda står de nu ved de danske kirker. Dermed bidrager de til at understrege det religionspolitiske manifest som muligvis var det oprindelige, men som i hvert fald blev cementeret med titlen “Danmarks dåbsattest”. Andre kopier findes i en for forfatteren ret ubegribelig kontekst. En står tæt ved Frihedens station i Hvidovre, men hvordan den er endt der, er et mysterium. Det er nemlig kopien med Broby Johansens rekonstruerede bemaling, som indtil 1990 stod i Nationalmuseets have. I Viborg står en anden kopi foran virksomheden JP Group, som fremstillede den til en udstilling på Moesgård Museum. Jellingstenen er i dette tilfælde kommet i besynderligt selskab: den står sammen med to kopier af en portløve fra paladset i Hama i Syrien (!!).

Stenen som “nationalhelt”

De mange placeringer af Jellingstenen i mere eller mindre ulogiske sammenhænge, og hele saliggørelsen af en sten fra Stiklestad hvis autencitet i bedste fald er mere end tvivlsom, bekræfter netop den sociale værdi, en genstand gennem sin livshistorie kan opnå som nationalt ikon. Løsrevet fra deres oprindelige kontekst kan de endda næsten antage status af person, på linie med en nationalhelt, og bidrage til en værdiladet historieskrivning. Vi har brug for historier til at skabe kontinuum og forståelse af forhistorien. Også selvom dette kontinuum er opstået af religiøse og historiske myter, og i tilfældet med stenen i Stiklestad af ønsket om at styrke det, der kaldes Olavsarven. En arv er noget, der tilhører efterkommerne, dvs. nutiden, og vi forvalter den på samme måde som en personlig arving: til forøgelse af vores kulturelle og historiske bevidsthed.

Litteratur

Holtorf, Cornelius 1998
The life-histories of Megaliths in Mecklenburg-Vorpommern (Germany). *World Archaeology*, vol. 30, no. 1. *The Past in the Past: The Reuse of Ancient Monuments*. Taylor & Francis.

Jones, Sian 2005
Hilton of Cadboll – identity, ownership, belonging. I: Foster, Sally M. & Morag Cross (red.) 2005: *Able minds and practiced hands. Scotland's Early Medieval*

Sculpture in the 21st Century. The Society for Medieval Archaeology Monograph 23. Maney Publishing, Leeds.

Sturlason, Snorre
Heimskringla, or The Lives of the Norse Kings. Edited with notes by Erling Monsen and translated into English with the assistance of A. H. Smith 1932. Reprint 1990.